

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.208 Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору юридичних наук, професору
Павлу ФРІСУ

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента
ШПЛЯРЕВИЧ Вікторії Вікторівни
на дисертацію КОЛОС Наталії Миколаївни
«ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ МЕДИЧНИМ АБО
ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ СВОЇХ ПРОФЕСІЙНИХ
ОБОВ'ЯЗКІВ»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності
081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Встановлення кримінальної відповідальності за неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язком зумовлене необхідністю гарантування людині невід'ємного конституційного права на життя (ст. 27 Конституції України), права на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49 Конституції України). Порушення цих прав є неприпустимим, оскільки воно може призвести до тяжких наслідків для потерпілого.

Сучасний розвиток медичної галузі встановлення новітніх технологій лікування, збільшення обсягу фармацевтичних послуг і водночас підвищення вимог до якості медичної допомоги актуалізують питання належного виконання професійних обов'язків медичними та фармацевтичними працівниками. Зокрема, особливого значення ця проблема набуває в умовах реформування системи охорони здоров'я України, розвитку доказової медицини, цифровізації медичних послуг, а також підвищення рівня суспільної уваги до випадків лікарських помилок і професійної недбалості.

Додаткової актуальності досліджувана тема набуває через необхідність удосконалення практики застосування кримінального законодавства, а саме щодо правильної кваліфікації діянь, передбачених ст. 140 КК України, у встановленні ознак складу відповідного кримінального правопорушення, причинного зв'язку між діяннями медичного або фармацевтичного працівника та суспільно небезпечними наслідками, а також відмежування цього складу кримінального правопорушення від інших складів правопорушень, схожих за своїми ознаками.

Таким чином, виходячи з усього вище наведеного, слід констатувати, що тема дисертаційної роботи КОЛОС Наталії Миколаївни на сьогодні дійсно є

важливою не лише з теоретичної, а й з практичної точки зору, та потребує комплексного наукового дослідження і вирішення актуальних проблем.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертації «ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ МЕДИЧНИМ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ СВОЇХ ПРОФЕСІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ» в остаточній редакції затверджено Вченою радою Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 10 від 30 вересня 2025 року) в межах науково-дослідної теми (Державний реєстраційний номер: 0125U000669) «Політика у сфері боротьби зі злочинністю в умовах євроінтеграції» на кафедрі політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права Навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Дисертаційна робота виконана у відповідності до Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019-2023 роки, затверджених постановою Президії академії наук України від 30.01.2019 № 30, Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2024-2028 роки, затверджених постановою президії Національної академії наук України від 10.01.2024 № 8.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Об'єкт і предмет наукового дослідження визначені належним чином (стор. 19-20) з урахуванням мети наукового дослідження (стор. 18).

Методологічна основа дисертації (стор. 20-21) повністю відповідає вимогам до наукових досліджень такого роду. Здобувачкою вдало обрано методику наукового дослідження та коректно застосовано комплексний методологічний інструментарій, що ґрунтується на поєднанні філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів пізнання, необхідних для вирішення поставлених завдань та формулювання належних висновків.

Репрезентативним видається й список використаної літератури, який характеризується широтою і різноманітністю опрацьованої джерельної бази (143 найменування на 13 сторінках), включаючи в себе наукові праці, національне законодавство України, міжнародні нормативно-правові акти, що в підсумку дозволило здобувачці правильно побудувати увесь дослідницький процес, виконати виокремлені завдання і досягти необхідної мети.

В цілому дисертаційна робота побудована на системному підході до досліджуваної проблеми і демонструє відповідний рівень наукових узагальнень.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, що виносяться на захист, полягає в тому, що дисертація є першим в Україні

системним дослідженням кримінальної відповідальності за неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником. Основні положення, висновки та пропозиції дослідження, які виносяться на захист, характеризуються науковою новизною. Зокрема, до найбільш значущих результатів, що становлять наукову новизну, належать положення про доцільність:

1) заміни у ст. 140 КК України терміна «хворий» на термін «пацієнт», що відповідає правовому, а не біологічному статусу особи, яка звертається за медичною допомогою, а також використання у контексті цієї норми поняття «медична допомога» замість поняття «медична послуга» як такого, що повніше відображає зміст професійних обов'язків медичних і фармацевтичних працівників.

2) закріпити у назві ст. 140 КК України не лише «неналежне виконання», а й «невиконання» професійних обов'язків з метою усунення колізії між назвою цієї норми та її диспозицією;

3) запровадження альтернативних кримінальному переслідуванню механізмів реагування на діяння медичних та фармацевтичних працівників, зокрема інституту обов'язкового медичного страхування професійної відповідальності медичного працівника та цивільно-правових і адміністративно-правових механізмів відшкодування шкоди, з урахуванням позитивного досвіду низки держав (наприклад, ФРН, США, Великої Британії, Ізраїлю та Польщі).

Викладені у вступі та розділах основної частини дисертаційної роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому чи окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, не розроблені в науці та перспективні для здійснення відповідного наукового дослідження.

Теоретичне та практичне значення є беззаперечним, оскільки сформульовані здобувачкою висновки та пропозиції за результатами проведеного дослідження можуть бути застосовані у:

- *нормотворчій діяльності* – при вдосконаленні кримінального законодавства про відповідальність за неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків;

- *правозастосовній діяльності* – при здійсненні кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних з неналежним виконанням медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків;

- *науково-дослідній сфері* – при подальшому здійсненні наукових досліджень проблем кримінальної відповідальності за неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків;

- *освітньому процесі* – при використанні обґрунтованих у дисертації висновків і пропозицій під час викладання відповідних навчальних дисциплін (наприклад, «Кримінальне право. Особлива частина» чи інших спеціальних навчальних дисциплін, що поглиблюють теоретичні знання здобувачів з

актуальних проблем відповідальності за неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків).

Характеристика основних положень роботи. Варто зауважити, що дисертація на тему «КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС» відзначається логічною структурою, ґрунтовною методологічною базою та послідовним перебігом дослідження.

У Розділі 1 **«ЗАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МЕДИЧНИХ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ»** досліджується стан наукової розробки проблеми відповідальності за неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (п. 1.1.), вивчається історія становлення та розвитку кримінальної відповідальності за неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником в Україні (п. 1.2.), а також проведено компаративістський аналіз законодавства окремих зарубіжних держав про кримінальну відповідальність за неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (п. 1.3.).

У Розділі 2 **«КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ НЕНАЛЕЖНОГО ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ МЕДИЧНИМ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ»** характеризуються об'єкт (п. 2.1.), об'єктивна сторона (п. 2.2.), суб'єкт (п. 2.3.) та суб'єктивна сторона (п. 2.4.) складу кримінального правопорушення, відповідальність за який передбачена ст. 140 КК України.

У Розділі 3 **«ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ ЩОДО НЕНАЛЕЖНОГО ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ МЕДИЧНИМ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ»** аналізуються критерії розмежування складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 140 КК України від суміжних складів кримінальних правопорушень (п. 3.1.) та інших складів кримінальних правопорушень (п. 3.2.), а також розглядається питання відмежування складу кримінального правопорушення, відповідальність за який передбачена ст. 140 КК України, від складів адміністративних правопорушень (п. 3.3.).

У Розділі 4 **«СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ НЕНАЛЕЖНОМУ ВИКОНАННЮ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я»** вивчається взаємозв'язок кримінально-правової та кримінально-процесуальної протидії неналежному виконанню професійних обов'язків у сфері охорони здоров'я, а також питання гармонізації покарання за неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Результати дисертації відображені у 5 наукових публікаціях, з яких 3 наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук (Категорія Б), 2 – тези доповідей на науково-практичних конференціях:

1) Права людини в умовах воєнного стану в Україні. До тижня права і 75-річчя загальної декларації прав людини : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 07 грудня 2023 року).

2) До питання неналежного виконання професійних обов'язків медичним працівником: правовий аналіз практики ЄСПЛ в межах ст. 2 ЄКПЛ «Право на життя» : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, Україна, 25 березня 2026 року).

Попри загальне позитивне враження від авторських ідей та розкриття основних питань представленого дослідження КОЛОС Наталії Миколаївни, воно природно не позбавлене певних *неточностей, спірних або дискусійних аспектів*, які потребують від здобувачки додаткового обґрунтування і пояснення:

1. У п. 1.3. «Компаративістський аналіз законодавства окремих зарубіжних держав про кримінальну відповідальність за неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником» здобувачка досліджує кримінальне законодавство окремих зарубіжних держав (Латвії, Польщі, Словенії, Румунії, Хорватії, Грузії, Вірменії, Узбекистану, Азербайджану, Франції, Естонії, Німеччини, Іспанії, Канади, Японії тощо) на предмет порівняння кримінально-правових норм, що регулюють питання відповідальності за ненадання або неналежне надання медичної допомоги. Однак у підсумку не визначено, законодавство якої з досліджуваних держав (або груп держав) є найбільш доцільним для запозичення. Тому здобувачці варто сфокусуватися на найбільш репрезентативних моделях та чітко сформулювати обґрунтовані пропозиції для вдосконалення чинного КК України в цій частині. Це стосується, зокрема, ст. 140 КК України чи інших положень КК України, що забезпечуватимуть правильну кваліфікацію поведінки медичних або фармацевтичних працівників при неналежному виконанні ними своїх професійних обов'язків.

2. У п. 1.3. «Компаративістський аналіз законодавства окремих зарубіжних держав про кримінальну відповідальність за неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником» здобувачка пропонує об'єднати склади кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена ст. 131 КК України («Неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби») та ст. 140 КК України («Неналежне виконання професійних

обов'язків медичним або фармацевтичним працівником») шляхом визначення зараження вірусом імунодефіциту людини або іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, внаслідок неналежного виконання професійних обов'язків як ознаки тяжких наслідків у складі злочину, передбаченого ст. 140 КК України, посилаючись на урахування позитивного досвіду кримінального законодавства Латвійської Республіки. Однак така пропозиція здобувачки не зовсім виглядає доцільною, оскільки, по-перше, потерпілими від кримінального правопорушення за ст. 131 КК України є будь-які особи, а за ст. 140 КК України – виключно пацієнти. По-друге, коло суб'єктів за ст. 131 КК України є ширшим (медичні, фармацевтичні та інші працівники), ніж коло суб'єктів за ст. 140 КК України (виключно медичні або фармацевтичні працівники). Одразу виникає запитання, а як після об'єднання цих статей вирішувати питання про кримінальну відповідальність щодо неналежного виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, яке вчинене саме «іншими працівниками», про які йдеться у чинній редакції ст. 131 КК України і до яких належать, наприклад, працівники установ виконання покарання, на яких покладаються обов'язки забезпечувати недопущення контактів ВІЛ-інфікованих з іншими засудженими, які не мають таких інфекцій, чи службовими особами дипломатичних представництв, консульських установ України, які видають іноземцям та особам без громадянства візи на в'їзд в Україну без пред'явлення документів, про відсутність у них ВІЛ-інфекції тощо.

3. У п. 3.1. «*Розмежування складу злочину, передбаченого ст. 140 КК України із суміжними складами кримінальних правопорушень*» задля правової узгодженості тяжкості суспільно небезпечних наслідків, передбачених у ч. 1 ст. 140 КК здобувачка вважає за доцільне реконструювати ст. 140 КК України, а саме диспозиція ч. 1 ст. 140 КК України має передбачати невиконання чи неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення під час надання медичних послуг пацієнту, якщо це спричинило тяжкі наслідки для здоров'я потерпілого. Відповідальність за ч. 2 ст. 140 КК настає за те саме діяння, якщо воно спричинило смерть потерпілого. І доповнити ст. 140 КК України ч. 3, яка визначатиме суспільно небезпечне діяння, передбачене ч. 1 цієї статті, якщо воно спричинило смерть двох і більше потерпілих або смерть дитини. При цьому, на думку здобувачки, кінцевим моментом життя людини заведено вважати біологічну смерть, яка встановлюється на підставі фіксації незворотних змін у корі головного мозку та центральної нервової системи (смерть мозку), натомість початковим моментом життя людини потрібно визнавати період після досягнення плодом 22 тижнів внутрішньоутробного розвитку незалежно від перебування його в утробі матері чи поза її межами.

Таке бачення здобувачки щодо визначення початкового моменту життя людини суттєво відрізняється від традиційної концепції розуміння цього моменту в Україні. До речі, навіть у рішенні ЄСПЛ «Vo v. France» Суд зазначив, що на сьогодні відсутній європейський консенсус щодо юридичного визначення початку життя. Тому питання про те, коли починається право на життя, належить до межі розсуду кожної держави з урахуванням її національних особливостей. Зважаючи на це, на сьогодні в Україні хоча і немає конкретної правової позиції Верховного Суду з цього приводу, однак судова практика все ж таки виходить з того, що початковим моментом життя з кримінально-правової точки зору є початок фізіологічних пологів (якщо мова йде про природні пологи) або початок медичного (хірургічного) втручання (якщо мова йде про штучний виклик пологів чи кесарів розтин). У зв'язку з цим дисертантці варто достатньо обґрунтувати свою позицію, так як її пропозиції докорінно змінюють підхід щодо кваліфікації позбавлення життя людини та спричинення тяжкого тілесного ушкодження, кримінальна відповідальність за які регламентується ст. ст. 115, 119, 121, 128 КК України.

4. У Розділі 4 «Сучасні тенденції та перспективи вдосконалення протидії неналежному виконанню професійних обов'язків у сфері охорони здоров'я» здобувачка, вивчаючи питання гармонізації покарання за неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, з метою усунення дисбалансу між санкціями кримінально-правових норм та забезпечення індивідуалізації кримінальної відповідальності пропонує структурно поділити статтю на три частини:

Стаття 140. Невиконання чи неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником

1. Невиконання чи неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення під час надання медичних послуг пацієнту, якщо цим заподіяно потерпілому середньої тяжкості тілесні ушкодження, –

карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки для пацієнта (тяжке тілесне ушкодження або смерть), –

карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Діяння, передбачене частиною другою цієї статті, якщо воно спричинило смерть двох і більше осіб або смерть дитини, –

карається позбавленням волі на строк від п'яти до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років.

Водночас така рекомендація здобувачки щодо удосконалення ст. 140 КК України має дещо суперечливий характер на фоні висловлених нею раніше пропозицій у п. 3.1. «Розмежування складу злочину, передбаченого ст. 140 КК України із суміжними складами кримінальних правопорушень», та в подальшому закріплених у загальних Висновках до дисертації. Зокрема:

а) у п. 3.1. «Розмежування складу злочину, передбаченого ст. 140 КК України із суміжними складами кримінальних правопорушень» (стор. 140) ч. 1 ст. 140 КК України пропонувалося викласти так: невиконання чи неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення під час надання медичних послуг пацієнту, якщо це спричинило тяжкі наслідки для здоров'я потерпілого (в які слід включати середньої тяжкості або тяжкі тілесні ушкодження). Натомість у Розділі 4 «Сучасні тенденції та перспективи вдосконалення протидії неналежному виконанню професійних обов'язків у сфері охорони здоров'я» (стор. 173-174) ч. 1 ст. 140 КК України пропонується викласти так: невиконання чи неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення під час надання медичних послуг пацієнту, якщо цим заподіяно потерпілому середньої тяжкості тілесні ушкодження.

б) у п. 3.1. «Розмежування складу злочину, передбаченого ст. 140 КК України із суміжними складами кримінальних правопорушень» (стор. 140) ч. 2 ст. 140 КК України пропонувалося викласти так: те саме діяння, якщо воно спричинило смерть потерпілого. У Розділі 4 «Сучасні тенденції та перспективи вдосконалення протидії неналежному виконанню професійних обов'язків у сфері охорони здоров'я» (стор. 174) ч. 2 ст. 140 КК України уже пропонується викласти так: те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки для пацієнта (тяжке тілесне ушкодження або смерть). А от у Висновках (стор. 186) ч. 2 ст. 140 КК України пропонується викласти ще по-іншому: те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки для пацієнта (зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, тяжке тілесне ушкодження або смерть).

Тобто спостерігається колізія щодо суспільно небезпечних наслідків, які можуть настати при вчиненні досліджуваного кримінального правопорушення, залежно від того, чи є вони обов'язковою ознакою об'єктивної сторони його складу, чи виступають кваліфікуючою ознакою. Все це потребує чіткого пояснення для підсилення обґрунтованості наукової позиції дисертантки.

Проте зазначені вище зауваження і пропозиції у переважній більшості носять теоретико-пізнавальний характер та/або стосуються дискусійних питань і не здійснюють суттєвого впливу на належний науковий рівень дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачкою, а лише підтверджують складність досліджуваної ним проблематики.

Дисертація є самостійно виконаною, завершеною науковою роботою. Порухень академічної доброчесності у ній не виявлено.

Зміст дисертації відповідає галузі знань 08 «Право» та спеціальності 081 – Право.

Таким чином, дисертація на тему «ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ МЕДИЧНИМ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ СВОЇХ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами) та «Вимогам до оформлення дисертації», затверджених наказом Міністерства освіти та науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), а її авторка, КОЛОС Наталія Миколаївна, за результатами успішного публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ:

доцент кафедри політики у сфері
боротьби зі злочинністю та
кримінального права

Навчально-наукового юридичного інституту
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
кандидат юридичних наук, доцент

Вікторія ШПІЛЯРЕВИЧ